

WOORD HOUDEN

Verkiezingsprogramma 2023-2027

SGP

WOORD VOORAF

Toch nog onverwacht viel het vierde kabinet-Rutte. De aanleiding was het immigratiebeleid, maar de oorzaak lag dieper: gebrek aan vertrouwen tussen de partijen en de bewindslieden. Dat gebrek aan vertrouwen speelt al langer, en ook breder dan in de politiek.

Het tanend vertrouwen in de overheid heeft meerdere oorzaken. Soms zijn het hele concrete dingen: 'Groningen', toeslagenaffaire en stikstof. Vaak ook al langer sluimerend onbehagen. Daaraan ligt een diepere oorzaak ten grondslag, namelijk het idee dat de 'politiek' alles moet oplossen. Nog verder doorgedreven: de wens van mensen, al vanaf den beginne, om alles naar onze hand te zetten en te beheersen. Die wens strekt zich uit tot alle aspecten van het leven, onze gezondheid, de economie, ons eten, hoe en waar we wonen en werken, onze welvaart en welzijn.

Gevolg hiervan is sterk toegenomen overheidsbemoeienis en steeds meer regels. Zó moest de staat zich wel vertillen en ontstond er kortsluiting tussen kiezers en gekozenen. Mondige kiezers stellen hoge eisen en hebben navenant hoge verwachtingen. Politici spelen daarop in door beloftes te doen die niet waargemaakt kunnen worden. Soms omdat iets feitelijk niet kan, of omdat wetten en verdragen het beletten. De optelsom van beschaamde verwachtingen en gebroken beloftes is wantrouwen.

Tegen de tijdgeest in gaat de SGP de verkiezingen van 2023 in met het motto 'Woord houden'. Dat motto ziet op de omgang van mensen met elkaar. Woord houden als man en vrouw tegenover elkaar, in het gezin als het gaat om de kinderen. Daarbij horen ook goede omgangsvormen. Het maakt een groot verschil of je de ander benadert vanuit wantrouwen of welwillendheid. En ja, dat geldt ook voor politici: doe geen onmogelijke beloftes, wees eerlijk naar elkaar, dwars door meningsverschillen heen.

'Woord houden' is voor de SGP óók een verwijzing naar hét Woord. Dat Woord, de Bijbel, tekent de partij en stempelt ons gedachtengoed. Woord en Wet zijn voor ons leidend, en daar maken we geen geheim van. Ons programma is een poging om het goud van de klassiek-christelijke waarden en normen om te smeden tot de pasmunt van deze tijd. Onze speerpunten daarbij zijn bescherming van het leven, zorg voor de familie en een veilig Nederland.

Het motto Woord houden verwijst echter bovenal naar de belijdenis dat God, de Heere, regeert in een zondige wereld waar ook wijzelf deel van uitmaken en onder gebukt gaan. Dat besef houdt ons klein. Het behoedt ons voor overspannen verwachtingen. Daarom is het 'bidden en werken', in het vaste geloof dat wij ons afhankelijk mogen weten van de God Die trouw houdt tot in eeuwigheid en niet laat varen de werken van Zijn handen.

In dit verkiezingsprogramma heeft de SGP haar visie en voorstellen op hoofdlijnen beschreven. In de bijlage bij dit programma zijn onze plannen per ministerie en beleidsterrein verder uitgewerkt.

Vurig hoop ik dat veel kiezers zich in ons programma kunnen vinden en deze belijdenis van harte onderschrijven. Dan gloort er hoop aan de horizon.

Chris Stoffer
Lijsttrekker

Inhoud

- 1 Voor christelijke waarden en cultuur**
- 2 Voor vrijheden en goed overheidsbestuur**
- 3 Voor het leven en goede zorg**
- 4 Goed voor gezin en onderwijs**
- 5 Goed wonen en werken**
- 6 Voor boeren, vissers en een levendig platteland**
- 7 Verantwoord verduurzamen**
- 8 Vechten voor vrede en veiligheid**
- 9 Grenzen aan immigratie**
- 10 Recht in Europa en wereldwijd**

Financiële verantwoording

Bijlage: voorstellen per ministerie en beleidsterrein

1

VOOR CHRISTELIJKE WAARDEN EN CULTUUR

Ongeveer driekwart van de Nederlanders maakte zich in 2022 zorgen over toenemende verharding en polarisatie in de samenleving, in de politiek en in de media. En dat is te begrijpen! Schelden, toeteren, bedreigingen en grof taalgebruik zijn aan de orde van de dag. Tegen die achtergrond is het belangrijk om te zoeken naar meer verbinding en gemeenschappelijkheid. Dat zou kunnen als we elkaar zouden kunnen aanspreken op gemeenschappelijke normen en waarden. Tegenwoordig is de vrijheid om te doen en laten wat men wil een sleutelbegrip, maar iedereen is het erover eens dat een beroep op vrijheden nooit kan zonder gemeenschappelijke waarden en normen. We hebben de opdracht om een poging te doen gezamenlijk een stap in de goede richting te zetten. Het zal niemand verbazen dat de SGP als het daarom gaat uit de Bijbel put en de christelijke traditie die daaruit voortvloeit en die Nederland heeft gestempeld. God de Heere regeert. Hij heeft ons geschapen om Hem lief te hebben bovenal en onze naaste als onszelf. Daarom weten we ons gebonden aan Zijn Woord en Wet. We denken daarbij aan kernwoorden als geloof, hoop en liefde, maar ook aan gerechtigheid en barmhartigheid. Het zou bovendien goed zijn om de klassieke deugden zoals matigheid, verstandigheid en standvastigheid in ere te herstellen en ons daarin te oefenen. Minder bezig met onszelf, meer oog voor de ander. Dat vermindert polarisatie en verharding en het dient het welzijn van kwetsbare burgers.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ strenger optreden en straffen bij geweld tegen en bedreiging van hulpverleners, publieke functionarissen en ambtsdragers;
- ▶ een overheid die fatsoenlijk taalgebruik bevordert;
- ▶ (financiële) ondersteuning behouden van initiatieven voor een maatschappelijke diensttijd voor jongeren;
- ▶ dat christelijke organisaties op gelijke voet kunnen rekenen op subsidie voor het bijdragen aan maatschappelijke taken;
- ▶ koopvrije zondagen;
- ▶ meer investeren in grote monumenten, waaronder monumentale kerken, die moeite hebben om het noodzakelijke onderhoud te kunnen blijven verrichten.

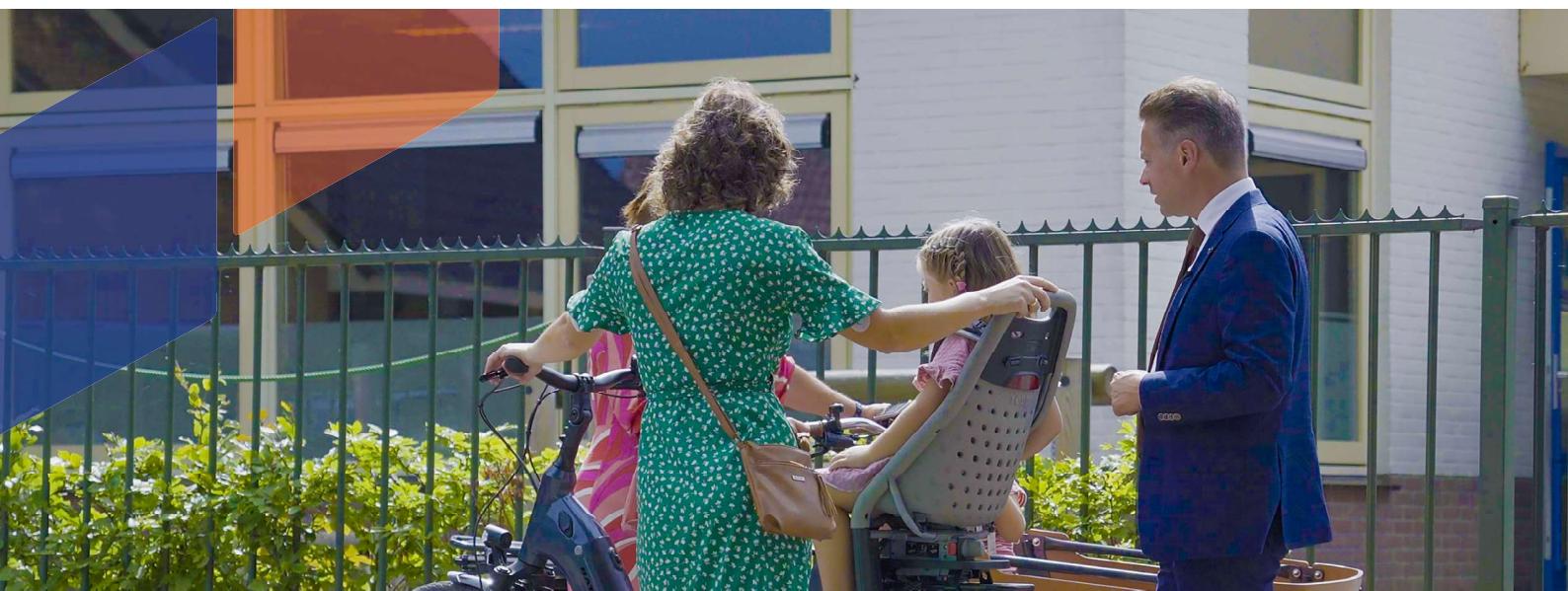
Levende christelijke traditie

De christelijke traditie en cultuur zitten diep in de genen van de Nederlandse samenleving. In vrijwel elke plaats wijzen een of meerdere kerktorens omhoog. Onze jaarcalender maakt tijd voor het vieren van de hoogtepunten van het christelijk geloof. De rust op zondag wordt in toenemende mate gewaardeerd als een welkome zegen, een gezamenlijke adempauze waar we naar snakken. Kerken en christelijke organisaties dragen bovendien op heel veel plekken hun steentje bij om zorg en hulp te bieden aan kwetsbare mensen. Laten we zulke dingen vooral dankbaar ontvangen en waar nodig stimuleren. Schaamte, frustratie of verzet helpen ons in ieder geval niet verder. Nederland zou er wel bij varen als het christelijk geloof weer het kloppend hart van onze samenleving zou zijn! Dat betekent ook een oproep aan kerken om aanwezig te zijn in de samenleving.

Zorg voor de openbare ruimte

Als burgers moeten we met elkaar zuinig zijn op de openbare ruimte, want daar komt iedereen. Aanstootgevend gedrag en onfatsoenlijke uitingen horen daar dus niet thuis. De overheid draagt hierbij een bijzondere verantwoordelijkheid en mag op dit punt best wel iets actiever optreden. Bied bijvoorbeeld niet te makkelijk gelegenheid voor uitingen die vreemd zijn aan het Nederlandse straatbeeld en die onbehagen kunnen oproepen, zoals gebedsoproepen die islamitische geloofsbelijdenissen over de buurt verspreiden. En het is ronduit slecht als bij bushokjes en op andere publieke plaatsen schaamte-loos reclame wordt gemaakt voor het bedriegen van je man of vrouw. Hier past het trekken van een streep en moeten we de juridische ruimte benutten. Het gaat hier allereerst om politieke keuzes.

2 VOOR VRIJHEDEN EN GOED OVERHEIDSBESTUUR

Op de bres voor vrijheden en goed overheidsbestuur

De strijd voor vrijheden kenmerkt de geschiedenis van Nederland. Al in de gouden eeuw was ons land een plek waar mensen die vervolgd werden een veilige haven vonden. De vrijheid van godsdienst heeft dan ook diepe wortels in ons land. Het is de basisvrijheid van eenieder om te leven in overeenstemming met zijn of haar overtuiging.

Die fundamentele vrijheden liggen nu onder vuur. Klassiek-christelijke opvattingen die tot voor kort nog algemeen werden gedeeld, staan steeds vaker onder druk. Sterker nog: in het soms streng seculiere klimaat worden bepaalde overtuigingen amper nog getolereerd. Een voorbeeld zijn allerlei plannen en pleidooien om de vrijheid van onderwijs uit te hollen, zoals het voorstellen van een overheidsvisie op burgerschap en het toezicht op vormen van informeel onderwijs (zoals zondagsscholen). Wie op respectvolle wijze zijn of haar Bijbelse opvatting over huwelijk en seksualiteit verwoordt, kan inmiddels in een strafrechtelijk onderzoek verzeild raken. Deze tendens staat helaas niet op zichzelf en belooft weinig goeds voor de rechtsstaat.

CHRISTENVERVOLGING

Christenen hebben wereldwijd het meest te lijden onder vervolgingen. Op dit moment hebben zo'n 360 miljoen christenen te maken met dagelijkse onderdrukking en achterstelling omdat ze geloven in Jezus Christus. Nederland moet zich met alle mogelijke (diplomatische) middelen inzetten om hen te steunen. Godsdienstvrijheid moet een expliciet speerpunt zijn van het buitenlandbeleid. Christelijke asielzoekers mijden vaak opvangkampen in de regio omdat ze daar opnieuw bedreigd worden. Nederland dient zich voor deze kwetsbare groep mensen in te spannen om hen veilige opvang te bieden.

Grondrechten in balans

Ieder mens is schepsel van God. Het respect voor die menselijke waardigheid is een onopgeefbare kernwaarde, ongeacht ieders achtergrond of overtuiging. Geweld, bedreiging en haat zijn dan ook uit den boze en dienen daarom bestreden te worden.

De menselijke waardigheid van ieder individu wil uiteraard niet zeggen dat ieders individuele gevoel de maat van alle dingen is en dat iedereen altijd zijn zin kan krijgen. Het mag niet de nieuwe norm worden dat als iemand zich 'gekwets' voelt dat welhaast automatisch moet leiden tot een inbreuk op de fundamentele vrijheid van een ander. Dat is te zien bij de woke-ideologie die kritische stemmen het zwijgen wil opleggen.

Voor het gelijkheidsbeginsel geldt iets vergelijkbaars. Natuurlijk moeten gevallen die echt gelijk zijn ook gelijk behandeld worden, maar er zijn nu eenmaal allerlei verschillen die tot een verschillende behandeling kunnen en moeten leiden. We moeten af van een doorgeschooten en krampachtige fixatie op discriminatie.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat de vrijheid van onderwijs gewaarborgd blijft, waaronder het thuisonderwijs. Scholen moeten het recht behouden om hun identiteit te verwoorden, die in de praktijk uit te dragen en daarbij van ouders en leerlingen medewerking te vragen;
- ▶ stoppen met het verstrekken van subsidies die uitdrukkelijk bedoeld zijn om de genderideologie aan burgers en leerlingen op te dringen;
- ▶ belangenorganisaties die bij de rechter op menen te komen voor het algemeen belang moeten strenger getoetst worden op representativiteit;
- ▶ meer aandacht voor risico's op het gebied van artificiële intelligentie, cyber en datagebruik bij overheden, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen. Genoemde ontwikkelingen vragen om kaders en normering en ontwikkeling van publieke waarden rond de regie op eigen gegevens door burgers;
- ▶ dat gemeenten voldoende structurele financiële middelen hebben om hun taken uit te voeren, ook op de lange termijn. Gemeenten voeren immers veel landelijk beleid uit en zijn voor de burgers de meest nabije en zichtbare overheidslaag. Een goede kwaliteit van dienstverlening geeft vertrouwen in de overheid
- ▶ dat overheidsorganisaties toegankelijk blijven voor burgers die beperkt of geen gebruik maken van digitale mogelijkheden.

Dienstbare overheid

De SGP streeft naar een dienstbare overheid die taken zo dicht mogelijk bij de burger uitvoert. Het vertrouwen in de overheid is echter laag. De schandalen die in de afgelopen jaren openbaar werden door fouten en mismanagement van overheidsinstanties, hebben het imago van de overheid een geduchte knauw gegeven. Dat speelt zelfs bij de Belastingdienst waar vrijwel alle Nederlanders mee te maken hebben. Funest is het ook als verwachtingen niet worden waargemaakt en beloften niet worden nagekomen. Daar komt nog bij dat het, ondanks alle communicatiemedewerkers, voor veel burgers al lastig is om in contact te komen met de overheid.

Een belangrijke oorzaak van de problemen ligt overigens in de welhaast grenzeloze ambities van de politiek. Daar ligt dus ook een belangrijk deel van de oplossing. Politici zullen vaker moeten (durven) aangeven dat er grenzen zijn aan wat ze waar kunnen maken. De andere zijde van die medaille is dat de overheid initiatieven van burgers maximaal en snel ruimte moeten bieden door formalistische regeltjes en stroperige procedures af te schaffen.

Kerntaak van de overheid is om de grondrechten van burgers te waarborgen. Een van de principes, zo niet het belangrijkste principe van de rechtsstaat, is dat de overheid zelf ook aan regels en beperkingen gebonden is. Daartoe behoort de opdracht om de vrije sfeer van burgers en organisaties zoveel mogelijk te beschermen, juist ook tegen een al te opdringerige overheid. Nu er digitaal steeds meer mogelijk is en de persoonlijke levenssfeer daardoor sneller onder druk staat, moet het recht op privacy van burgers beter beschermd worden.

WEL KADERS, MAAR GEEN KEURSLIJF!

Vrijheid is een groot goed. Mijn leerlingen leer ik dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. Vrijheid geeft ook verantwoordelijkheid: heb respect voor anderen.

Door de vrijheid van onderwijs kunnen ouders en kinderen het onderwijs kiezen dat dicht bij hun eigen identiteit ligt. Dát is de plek waar kinderen zich veilig voelen.

De overheid hecht terecht veel waarde aan de kwaliteit van onderwijs. Maar overheidsbemoeienis kan ook te ver gaan. De overheid moet geen burgerschapsvisie opleggen die niet aansluit bij onze identiteit. Kaders zijn prima, maar een keurlijf voor ons denken is vrijheidsberoving!

Zelf hoef ik gelukkig niet elke dag na te denken over dit soort bedreigingen van de onderwijsvrijheid. Ik ben blij dat de SGP hiervoor zijn best doet!

Léanne Offerman, leerkracht groep 8, Eben-Haëzer-school Oud-Beijerland

3 VOOR HET LEVEN EN GOEDE ZORG

Bescherm het leven

Het menselijk leven is een kostbaar geschenk van de Schepper. Of het nu gaat om het ongeboren leven in de moederschoot, om mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking, of om ouderen bij wie de levenskracht wegvloeit. De overheid heeft als 'schild der zwakken' de taak om het leven te beschermen. De huidige abortus- en euthanasiepraktijk is daarmee onmiskbaar in strijd. Die wetten moeten afgeschaft. Zolang dat niet het geval is, moet de overheid er alles aan doen om het aantal abortussen en euthanasiegevallen te verminderen. Met de huidige stand van de medische praktijk, moet op zijn minst de 24-wekengrens bij abortus worden verlaagd.

Bescherming van het leven komt ook tot uitdrukking in goede hulp aan mensen die kampen met hun geestelijke gezondheid. Suïcidepreventie moet wettelijk worden verankerd. Samen met andere partijen is hiervoor een wet in de maak. En wat te denken van verkeersveiligheid? Het aantal verkeersdoden stijgt weer fors. Verkeersveiligheid, bijvoorbeeld op N-wegen, moet méér prioriteit krijgen.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ dat abortus in het Wetboek van Strafrecht blijft en zéker niet aangemerkt wordt als mensenrecht;
- ▶ een hulpfonds voor onbedoeld zwangere vrouwen en hun kinderen, zowel in Nederland als wereldwijd;
- ▶ een Deltaplan mentale gezondheid om de veerkracht (met name van jongeren) te versterken;
- ▶ handhaving van het verbod op embryokweek voor wetenschappelijk onderzoek;
- ▶ méér investeren in kinderpalliatieve zorg en geen legalisering van levensbeëindiging voor minderjarigen van 1-12 jaar;
- ▶ geen 'wet voltooid leven', maar steviger inzet op goede (palliatieve) zorg en ondersteuning voor ouderen.

Het leven is niet maakbaar

Het menselijk leven is kwetsbaar door de gebrokenheid van ons bestaan. Die werkelijkheid botst met het ideo-logische maakbaarheidsdenken dat onze samenleving doordrenkt. Daarom is een rem wenselijk op 'wensge-neeskunde' en op kwalijk gebruik van prenatale scree-ning als 'selectie aan de poort'. Ook bij onderzoek en behandelingen met embryo's ligt 'mensverbetering' op de loer. Hier is grote terughoudendheid geboden. Het verbod op kiembaanmodificatie moet blijven bestaan.

Goede gezondheidszorg

De zorg in Nederland behoort tot de beste in de hele wereld. Dit staat echter onder druk. De zorg kost steeds meer geld. En een toenemend aantal mensen heeft zorg en ondersteuning nodig, terwijl er steeds minder men-sen zijn die dat kunnen bieden. De wachtrijnen zijn lang, bijvoorbeeld in de ouderenzorg of in de GGZ. De zorg verschraalt door schaarste aan zorgpersoneel, mantel-zorgers en vrijwilligers. Een simpele oplossing bestaat niet. Daarom is het nodig om op een andere manier naar zorg en ondersteuning te gaan kijken.

Minder regels, meer ruimte

Het begint ermee dat we iedereen die zorg verleent méér moeten gaan waarderen en beter belonen. Minstens zo belangrijk is dat zorgverleners ruimte en vertrouwen krijgen om hun kennis en kunde in te zetten. Waar al heel veel jaren op gehamerd wordt, moet nu écht gebeuren: schrap en vereenvoudig de regels in de zorg. Minder regels biedt meer ruimte voor de menselijke maat. Als stip aan de horizon: halvering van de regeldruk. Vereenvoudig bijvoorbeeld de regels voor onvrijwillige zorg. Maak het aanvragen en verantwoorden van financiering makkelijker. En zorg ervoor dat mensen met een levenslange lichamelijke beperking niet iedere keer opnieuw moeten bewijzen dat zij zorg nodig hebben.

Zorgzame samenleving

Omzien naar elkaar is allereerst een opgave voor ons allemaal. Daarom moeten we gezinnen, kerken en gemeenschappen in staat stellen om zelf zorg en hulp te bieden waar dat nodig is. Daarom zijn zorgzame buurten zo waardevol. Om diezelfde redenen dienen mantelzorgers en vrijwilligers ondersteund te worden. We belonen mantelzorgers extra en verminderen de regeldruk voor stichtingen en verenigingen.

Preventie

Gezondheidsklachten worden vaak veroorzaakt door sociale, economische, fysieke en psychische omstandigheden. Denk aan armoede, leefstijl, schulden, eenzaamheid en relatie- of verslavingsproblemen. Oplossingen hiervoor overstijgen het domein van de zorg. De overheid moet gerichte (preventieve) maatregelen nemen om een gezonde leefomgeving te bevorderen.

GENDER

De spanning tussen maakbaarheid en gebrokenheid is duidelijk zichtbaar bij vragen rondom geslacht en gender. Medisch gezien kan er steeds meer. Maar is alles wat kan ook verstandig? De worsteling van intersekse en transgender personen met zichzelf en met het leven is vaak intens en aangrijpend. Als zij iets nodig hebben, is het wel compassie, hulp en steun. Dat betekent echter niet dat iedereen zomaar een eigen gender moet kunnen kiezen. Medisch ingrijpen bij minderjarigen kan bijvoorbeeld niet zonder regulering en dient, gelet op het onomkeerbare karakter, ontmoeidigd te worden. Zelfidentificatie als uitgangspunt voor het wijzigen van de vermelding van geslacht in de geboorteakte is ongewenst. De SGP wijst daarom de voorgestelde wijziging van de Transgenderwet af.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ een beter salaris voor verpleegkundigen en verzorgenden;
- ▶ verhoging van de jaarlijkse mantelzorgwaardering;
- ▶ dat de basisvoorzieningen op orde zijn, dus: goede wijkverpleging, voldoende thuishulp en toegankelijke huisartsenzorg;
- ▶ dat ziekenhuizen, spoedeisende hulpposten en andere zorgvoorzieningen in de regio behouden blijven;
- ▶ dat de normen voor aanrijtijden van ambulances gewoon gehaald worden, ook op de Veluwe, Goeree-Overflakkee en in het Groene Hart;
- ▶ een extra tandartsopleiding in Rotterdam om de tandartszorg in Zeeland en Zuid-Holland-Zuid te verbeteren;
- ▶ de waarborging van het recht om te kiezen voor zorg en ondersteuning die past bij iemands levensovertuiging en identiteit.

INVESTEER IN DE THUISZORG

Bij mijn werk in de thuiszorg krijg ik van cliënten veel waardering. Ik zie dat deze levens niet 'vol-tooid' zijn, maar hun waarde blijven houden! Voor de cliënt is het belangrijk om zoveel mogelijk zelf te doen, geholpen door hun persoonlijke netwerk en technologieën. Maar deze buffer is niet genoeg, want de druk op de zorg neemt toe en de beheersbaarheid voor ons neemt af. Veel zorg wordt verplaatst naar thuis. De vergrijzing vraagt om een overheid die deze zorg voldoende faciliteert en meedenkt voor alternatieven. Onze opdracht om vanuit barmhartigheid te zorgen, voeren we met passie uit. We hebben daarin wel het vertrouwen nodig van de overheid en alle betrokkenen. Beperk bijvoorbeeld de administratieve lasten, want dat helpt zorgvragers en verzorgenden!

*Marije ter Maaten, wijkverpleegkundige RST
Zorgverleners*

4 GOED VOOR GEZIN EN ONDERWIJS

Gezinnen zijn een goudmijn

Het klassieke gezin van man, vrouw en kinderen is vanouds en overal op de wereld dé pijler van de maatschappij. Als in een gezin liefde woont, bloeien vaders, moeders en kinderen op. De overheid moet het gezin daarom koesteren en beschermen. Helaas gebeurt dat nu nauwelijks. Het individu – en dus niet het gezin – vormt het uitgangspunt van wetgeving en beleid. De SGP wil het gezin juist weer in ere herstellen.

Zorgen om de jeugd...

Gezinnen staan immers onder grote druk. Neem de sterk toegenomen vraag naar jeugdhulp en het afgeno- men welbevinden van jongeren. Dit zegt veel over onze maatschappij. Prestatiedruk in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, de invloed van sociale media en de afwezigheid van ouders zorgen voor stress, eenzaamheid en depressies. Kinderen en jongeren varen wel bij een liefdevolle en stimulerende omgeving, thuis, in de buurt en in de klas. Dan ontwikkelen zij zich het best. Dat vraagt meer aandacht voor wat opvoeders nodig hebben. Laten we ouders, opa's en oma's en leraren meer betrekken en steunen.

...zorgen voor de jeugd

Veel gezinnen zouden gebaat zijn bij meer rust, reinheid, regelmaat. De overheid moet er veel meer van doordringen dat beleid dat positief is voor gezinnen gunstig uitwerkt op de gehele samenleving, nu en in de toekomst.

Het meest duidelijk zien we dat bij (echt)scheidingen.

Kinderen met gescheiden ouders zijn oververtegenwoor digd in alle vormen van jeugdhulp. De maatschappelijke gevolgen van scheidingen zijn gigantisch. Toch kijkt de politiek weg van deze rauwe realiteit. Dit taboe moet worden doorbroken om kinderen, ouders en de samenleving verder te helpen. Het is zaak de eigen kracht van gezinnen te stimuleren en te versterken.

VOOR ROUWVERLOF

Toen onze kinderen geboren werden, hadden wij recht op geboorte- en zwangerschapsverlof. Toen mijn man opeens overleed was er geen verlof. Alleen, in een zwart gat. Ons leven stond op zijn kop. We moesten leren leven zonder mijn man en hun vader. De kinderen vroegen meer dan ooit aandacht en steun van mij, terwijl ik zelf ook veel verdriet had. Er moest ontzettend veel geregeld worden. Een flexibel inzetbaar rouwverlof had mij lucht en ruimte gegeven. Bittere noodzaak dat dit wettelijke gat wordt opgevuld. Zo kan een rouwend gezin weer enigszins opkrabbelen en mee gaan doen in de maatschappij.

Marleen Oostendorp-Lancee verloor op 37-jarige leeftijd haar man en bleef met een tweeling van vijf en een baby van negen weken achter.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ een ministerie van jeugd- en gezinsbeleid;
- ▶ een nationale gezinspas die met korting toegang geeft tot musea, speeltuinen en andere gezinsactiviteiten. Heeft een gezin meerdere kinderen, dan hoeven ouders voor niet meer dan twee kinderen te betalen;
- ▶ dat relatietherapie gratis wordt;
- ▶ een wettelijk recht op rouwverlof;
- ▶ de rechtsbescherming van ouders versterken en kinderrechters extra tijd geven voor een zorgvuldige beoordeling;
- ▶ een gezinsvriendelijk belastingstelsel, waarbij niet langer het individu maar het huishouden het uitgangspunt vormt;
- ▶ geen mogelijkheden voor meerouderschap en draagmoederschap.

Geef gezinnen keuzevrijheid

Vaders en moeders zijn ermee geholpen als ze meer tijd en ruimte krijgen voor hun gezin en de opvoeding van hun kinderen. Laat ze zelf kunnen bepalen hoe ze de taken (werk, opvoeding, mantelzorg) verdelen. Maar de regering doet precies het omgekeerde door bijvoorbeeld eenverdiener die ervoor kiezen hun kinderen op te voeden en zorg te verlenen, veel zwaarder te belasten dan tweeverdiener. Daardoor zakken ze vaak door de financiële ondergrens. Dat is onrecht, waar snel een einde aan moet komen. Om gezinnen te ondersteunen, moet er een kinderbijdrage worden ingevoerd, gebaseerd op eenvoud en keuzevrijheid. Het faciliteren en financieren van kinderopvang is geen overheidstaak. Het budget voor kinderopvang moet worden geïnvesteerd in alle gezinnen. De financiële ondersteuning van kinderen richten we meer op gezinnen met lage en middeninkomens. Er komt een gezinseffectrapportage bij elk relevant wetsvoorstel, met aandacht voor de consequenties ervan voor grotere gezinnen.

Recht doen aan het onderwijs

Opvoeding en onderwijs gaan hand in hand. Naast ouders leveren ook scholen en leraren een belangrijke, vormende bijdrage aan de opvoeding van kinderen en jongeren. Dat besef moet veel duidelijker doorwerken in het onderwijsbeleid. Positieve betrokkenheid van ouders bij het onderwijs is in het belang van het kind. Het onderwijs in de school moet ook nauw kunnen aansluiten bij de overtuiging van ouders. Die is al decennia de kracht van het Nederlandse onderwijs! Ook voor leraren en schoolleiders is de identiteit van de school een belangrijke drijfveer.

VAKMENSEN ZIJN ONMISBAAR VOOR NEDERLAND

Voor de toekomst van Nederland blijven goed opgeleide vakmensen nodig. Ik ben daarom ook blij met mijn beroepsopleiding Beveiligen & Bewaken. In deze mbo-opleiding krijg ik de goede praktijkervaring en competenties voor mijn uniformberoep. Het is ook een goede tussenstop om vanaf het voortgezet onderwijs bekwaam in het werkveld te komen.

Sommige jongeren worden misschien gestimuleerd om een hogere opleiding te doen, maar voor de maatschappij is het goed worden en blijven in een mbo-functie ook onmisbaar! Nederland redt het niet zonder goed opgeleide agenten, soldaten en beveiligers. Waardering voor het beroepsonderwijs is dus blijvend van belang!

Matthias van Staveren, student Hoornbeeck College Gouda

Onderwijsinstellingen kampen met veel uitdagingen tegelijk. Er zijn zorgen over de kennis van rekenen en taal, het tekort aan leraren en schoolleiders is nijpend en leraren worstelen met de uitdaging om alle leerlingen passende ondersteuning te bieden. In deze omstandigheden is het onderwijs niet gebaat bij verplichte protocollen, loketten en structuren, bijvoorbeeld over diversiteit en inclusie, maar bij scherpe keuzes en praktische ondersteuning. Het lerarentekort lossen we niet op door regionale samenwerking af te dwingen. De overheid moet zorgen voor betere financiële ondersteuning voor (bij)scholing. Vakkundige mensen die belangstelling hebben voor een baan in het onderwijs mogen niet vastlopen in een rigide systeem.

Een radicale koerswijziging in het landelijke onderwijsbeleid is nodig, van basisschool tot universiteit. In de afgelopen jaren is de professionele ruimte van docenten, schoolleiders en bestuurders steeds verder bekend. Er is een overmaat aan regels, plannen en controle. De politiek overvraagt het onderwijs en overschat het eigen kunnen, terwijl de tolerantie voor fouten afneemt en de onzekerheid van de financiering toeneemt door een confetti van tijdelijke subsidies. Geen wonder dat een baan in het onderwijs juist steeds minder aantrekkelijk wordt! Het onderwijs heeft recht op duidelijke keuzes, voldoende professionele ruimte en een stabiele financiering.

De druk op universiteiten en hogescholen is groot. Ook veel studenten ervaren een hoge belasting. Deze problemen lossen we niet op door normen te verlagen of af te dingen op de inhoud, maar door te werken aan een meer beheersbare instroom en betere (financiële) ondersteuning van studenten. Studenten moeten vooral op het voor hen passende niveau terechtkomen. De druk op universiteiten moet onder andere verlaagd worden door in studiekeuzebegeleiding meer recht te doen aan de waarde van het middelbaar en hoger beroeps-onderwijs.

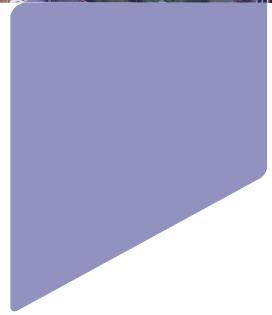

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ dat scholen de vrijheid hebben om de burgerschapsopdracht vanuit hun eigen identiteit uit te werken;
- ▶ dat een bestuurlijke aanwijzing van de minister alleen aan de orde kan zijn bij problemen die het onderwijsstelsel raken, waarbij geldt dat problemen op beperkte schaal gewoon onder het toezicht van de inspectie vallen;
- ▶ adequate bekostiging van goede onderwijsvesting en meer aandacht en ruimte voor innovatief bouwheerschap;
- ▶ investeren in de sectoren zorg, ICT en techniek, waaronder de bouw, in het middelbaar beroepsonderwijs;
- ▶ dat het lagere, wettelijke collegegeld voor de tweede studie ook moet gelden voor degenen die al een opleiding in de zorg of het onderwijs hebben gevolgd;
- ▶ mogelijkheden om de instroom van buitenlandse studenten te beperken;
- ▶ dat de handhaving van het Nederlands als voertaal serieus moet worden opgepakt, zeker bij bacheloropleidingen;
- ▶ uitbreiding van de aanvullende beurs voor studenten;
- ▶ meer ruimte om een ambitieus bindend studieadvies te hanteren, mits daarbij voldoende oog is voor de persoonlijke situatie van de student.

5 GOED WONEN EN WERKEN

De basis op orde

Goede huisvesting. Een fatsoenlijke baan. Een inkomen om de boodschappen, de huur en de energierekening van te kunnen betalen. Het zijn basale levensbehoeften waar iedereen in Nederland op moet kunnen rekenen.

Helaas is dat voor teveel mensen nu niet het geval. Jongeren blijven noodgedwongen bij hun ouders wonen bij gebrek aan betaalbare starterswoningen. Van een doorsnee inkomen kan een huishouden nauwelijks leven. Te veel kinderen gaan 's ochtends met een lege maag naar school. Te veel mensen zijn dak- of thuisloos.

Woningnood verlichten

Het woningtekort is inmiddels een echte woningnood. Er is een schrijnend gebrek aan betaalbare woningen, met name voor starters, gezinnen en ouderen. Het aanbod moet beter gaan aansluiten op de vraag. Schrap overbodige regels en stroperige procedures. Ruimere leennormen drijven de prijzen op en zetten eenverdieners op achterstand. Dat moet stoppen. Sparen moet juist veel meer gestimuleerd worden.

Schulden bestrijden

Veel Nederlanders leven zo krap, dat ze niet kunnen sparen. Honderdduizenden gezinnen hebben 'problematische' schulden. Mensen met schulden mogen niet aan hun lot worden overgelaten. Er komt een maatschappelijke alliantie van bedrijven, kerken en maatschappelijke organisaties om mensen met geldzorgen bij te staan. Een landelijk schuldendashboard moet inzicht bieden in het voorkomen en tegengaan van schuldenproblematiek. De verslavende gokindustrie moet worden opgedoekt. Er komt één centraal incassopunt voor lokale en landelijke overheidsincasso's. Malafide incassobureaus die toch al kwetsbare personen en gezinnen nog dieper in de problemen brengen, worden hard aangepakt.

ARMOEDE EN BESTAANSZEKERHEID

Er moet werk worden gemaakt van een fatsoenlijk bestaansminimum, omdat steeds meer mensen niet kunnen rondkomen. Om armoede in te dammen moet de inkomenspositie van gezinnen met lage en middeninkomens structureel verbeterd worden door een belastingverlaging. De SGP gaat voor halvering van de kinderarmoede, onder andere door een vereenvoudigde kinderbijdrage in te voeren. En er komt een inhaaloperatie voor de sociale minima en eenverdieners. De overheid dient de kracht van laagdrempelige hulpverleners als diaconieën en schuldhulpmaatjes beter te benutten.

Iedereen doet mee

Arbeid moet lonen. De lasten op betaald werk, zowel voor werknemers als voor werkgevers, moeten verlaagd worden. Voor werkgevers wordt het daarnaast makkelijker personeel aan te nemen, onder andere door de loondoorbetalingsplicht te bekorten en de transitievergoeding te vereenvoudigen. Iedereen krijgt de kans om mee te doen. Een werkoffensief moet mensen helpen weer aan een baan te helpen. Voor hen die niet (meer) kunnen werken, dienen er voldoende beschutte werkplekken te zijn. Daarnaast wordt onbetaald werk in Nederland stevast ondergewaardeerd. Daardoor lekt de aandacht voor elkaar weg. Via het belastingstelsel gaan we mantelzorgers en vrijwilligers waarderen in plaats van afstraffen.

MKB als ruggengraat van de economie

MKB'ers en familiebedrijven vormen de ruggengraat van de Nederlandse economie. Stevig ingebed in de buurt of streek, met oog voor de werknemer en de maatschappelijke omgeving. Tegen die achtergrond moet de rode loper worden uitgerold voor verantwoorde ondernemers. Wet- en regelgeving zit veel te vaak in de weg. In het huidige regeleroerwoud kan zeker een kwart van de regels worden geschrapt. Het MKB is gebaat bij een verlaging van de lasten, onder andere door een lagere winstbelasting. Grote bedrijven gaan een eerlijker aandeel leveren, zonder hun concurrentiepositie in Europa en de wereld uit het oog te verliezen.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ verlaging van de belasting op elektriciteit;
- ▶ dat in overleg met de sociale partners een langjarig perspectief op arbeidskrachte wordt ontwikkeld;
- ▶ aantrekkelijkere investeringsregelingen voor MKB-ondernemers;
- ▶ extra investeringen in betaalbare woningen, onder andere voor starters;
- ▶ extra geld voor verduurzaming van koopwoningen;
- ▶ een hervorming van het belasting- en toeslagenstelsel, waarbij wordt toegepast naar afschaffing van toeslagen.

"MIJN MOEDER IS ER ÁLTIJD"

Als mijn kinderen thuiskomen, hebben ze een plekje waar ze hun verhaal kwijtkunnen. Ik ben er dan voor ze. Als je mensen positief over hun jeugd hoort praten, klinkt ook vaak: 'Mijn moeder was er áltijd.'

Hoewel ik niet tegen betaald werken ben, kies ik er liever voor om thuis bij mijn kinderen te zijn. In deze tijd van individualisme, zien wij ons gezin als een 'samenleving in het klein' en een zegen van de Heere. Hier kan ik mijn kinderen waarde(n)vol laten opgroeien voor hun plek in de maatschappij.

Het doet ons verdriet dat onze overheid de waarde van het gezin níét lijkt te zien. Ik vrees dat ze zich op de lange termijn in de vingers snijden. Sommige gezinnen hebben ook niet de 'luxe' van onze keus, omdat armoede dan dreigt. Zij worden gedwongen beiden te werken.

Het gezin is geen extraatje, maar de hoeksteen van de samenleving!

Familie Neele, Lisse

6 VOOR BOEREN, VISSERS EN EEN LEVENDIG PLATTELAND

Wie het spel Catan kent, weet dat dorpen én steden én landbouw én wegen ertoe doen. Ze hebben elkaar nodig. Dat geldt ook voor Nederland!

Samenwerken met boeren en tuinders

Zonder boeren en tuinders geen eten, zo eenvoudig is het. De vruchtbare Nederlandse delta levert al vanaf het ontstaan van ons land een belangrijke bijdrage aan de voedselvoorziening, niet alleen voor onszelf, maar ook elders. Land- en tuinbouw en alle bedrijvigheid daaromheen dragen bovendien bij aan de leefbaarheid van het landelijk gebied, inclusief de zorg voor het landschap.

Boeren en tuinders komen in de knel, onder meer door een stapeling van allerlei regels en eisen die totaal niet aansluiten bij de dagelijkse praktijk op het erf. Geen wonder dat het gevoel is ontstaan: 'ze' willen ons weg hebben.

Wat nodig is, is werkbaar toekomstperspectief voor de duizenden gezinsbedrijven in deze sector. Overheden en sector moeten samen optrekken en voor de lange(re) termijn afspraken maken, zodat ondernemers weten waar ze aan toe zijn. Daarbij moet werk gemaakt worden van een ecologisch en economisch duurzaam verdienmodel, behoud van goede landbouwgronden, bodemvruchtbaarheid en voldoende zoet water en

haalbare verduurzaming. Rentmeesterschap vraagt om verdere verduurzaming, verlaging van ongewenste verliezen naar het milieu, verhoging van de (agro)biodiversiteit en minder afhankelijkheid van (dure) kunstmest en soja-import. Belangrijke randvoorwaarden om dit te kunnen bereiken zijn:

- samenwerking tussen boeren, tuinders, overheid en ketenpartijen (zoals in de FoodValley);
- sturen op basis van doel- in plaats van op middelvoorschriften;
- een eerlijke prijs voor producten en ecosysteemdiensten, zoals akkerranden en koolstofopslag;
- meer proefboerderijen;
- een gebiedsgerichte aanpak op basis van metingen en haalbare normstelling;
- innovaties als precisielandbouw.

Wie de boer op gaat, zijn oor te luister legt en zijn ogen de kost geeft, wordt enthousiast over de initiatieven en kansen. Vrijwel alle boeren zijn gemotiveerd om op die basis mee te gaan op de ingeslagen weg. Ieder op de eigen manier. Daarom is het zaak om het vakmanschap van boeren en tuinders te benutten en niet te frustreren door bijvoorbeeld kalenderlandbouw, waarbij op grond van door de overheid vastgestelde kalenderdata moet worden geoogst of gezaaid.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ een fiscale investeringsreserve voor het opvangen van oogstschade door weerextremen en voor investeringen in milieu en dierenwelzijn;
- ▶ veehouders die willen stoppen niet opzadelen met een torenhoge fiscale afrekening die eerder een rem is dan een aanmoediging om te stoppen;
- ▶ een nieuwe derogatie voor vaste mest en kunstmestvervangers;
- ▶ dat goede landbouwgronden ruimtelijke bescherming krijgen. Opkoop van landbouwgronden door kapitaalkrachtige partijen buiten de landbouw (zoals Vlaamse 'havenbaronnen') moet aan banden gelegd worden;
- ▶ dat er voldoende gewasbeschermingsmiddelen beschikbaar blijven. Bij de beoordeling van deze middelen moet meer oog zijn voor de mogelijkheden van geïntegreerde gewasbescherming en de beschikbaarheid van alternatieven;
- ▶ genoeg ruimte voor goedwillende jagers, ook om iets te kunnen doen aan het toenemend aantal wolven.

Perspectief voor de visserij

Terwijl veel Nederlanders nog slapen, zijn vissers al lang op zee om in weer en wind hun werk te doen. Opspatend zeewater zijn ze wel gewend, maar de huidige beleidsgolven uit Den Haag en Brussel hebben de sector in zwaar weer gebracht. Tal van maatregelen, zoals de aankondiging voor ongewenste bijvangst, het onbegrijpelijk pulskorverbod, de Brexit, de afsluiting van natuurgebieden, het toenemende aantal windparken en de stikstofregels, raken de Nederlandse kottervloot hard. Als dat zo doorgaat, moet in de toekomst nog meer vis worden ingevoerd. Die kant moet het niet op!

Florerende regio's

Dunner bevolkte regio's die ook nog eens ver weg liggen van de Randstad, komen er nogal eens bekaaid af in Den Haag. Denk aan de aardbevingsellende in Groningen. Buslijnen en andere meer en minder noodzakelijke

voorzieningen verdwijnen. Jongeren trekken weg omdat opleidingen en banen ook zijn vertrokken. Drie kwartier rijden naar het dichtstbijzijnde ziekenhuis is geen uitzondering. Deze negatieve spiraal moet doorbroken worden.

De SGP gaat voor behoud van leefbare en florerende regio's. Het zou goed zijn als er een regiotoets komt: wat betekenen regeringsplannen voor inwoners van het landelijk gebied en regionale bedrijvigheid? We willen verdere sluiting van Rijkskantoren in de regio voorkomen en zorgen voor evenrediger spreiding van Rijksbanen over de provincies. Gemeenten, provincies en waterschappen moeten de ruimte krijgen om lokale initiatieven te ontwikkelen op het gebied van onder meer zorg en energie. Te vaak lopen goede plannen vast in een kluwen van Haagse regels. Gemeenten en provincies moeten extra geld krijgen om hun taken goed te kunnen uitvoeren.

STIKSTOFAANPAK OP DE SCHOP

De stikstofimpasse kan alleen doorbroken worden als er een andere aanpak komt. Niet meer door eenzijdig te mikken op uitkoop en al helemaal niet door het afnemen van vergunningen, maar door emissiereductie te realiseren via het vakmanschap van goedwillende boeren, bijvoorbeeld via innovatie en emissiearm management. Met een beetje creativiteit: hoge erfbeplanting kan de stikstofuitstoot met meer dan 10% beperken. Dat is goed voor natuur, klimaat en landschap! De eenzijdige focus op kritische depositiewaarden en achter-de-komma depositieberekeningen werkt niet. Waar het om gaat is de natuur én de bodem in het gebied zelf. Die werkelijkheid moet leidend zijn. De SGP wil werkbare doelen. Dus geen onhaalbare Haagse dictaten of aanscherping van de stikstofwet, maar ruimte, tijd en geld voor een realistische gebiedsgerichte aanpak. Te goeder trouw handelende PAS-knelgevallen moeten met voorrang geholpen worden.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ afschaffing van het pulskorverbod en verder investeren in innovatieve verduurzaming van kotters en vangstmethoden;
- ▶ dat het vissen in het Natura 2000- en stikstofbeleid zoveel mogelijk aangemerkt wordt als bestaand gebruik. Het kan niet zo zijn dat een garnalenkotter bijna geen stikstof meer mag uitstoten, terwijl een passend containerschip dat ver uittorent boven een garnalenkotter geen strobreed in de weg gelegd wordt;
- ▶ geen verdere industrialisatie van de Noordzee door talloze windparken. Daarvoor moet meer ingezet worden op alternatieve energiebronnen en meer ruimte voor medegebruik van windparken.

Heel Nederland bereikbaar

Middelen voor de aanleg en het onderhoud van wegen, spoor en kanalen gaan vaak eenzijdig naar de Randstad. Daarom moeten provincies en gemeenten soms grote sommen geld ophoesten om knelpunten in het eigen gebied op te lossen. Dat kan en moet anders. Reken niet alleen met reistijdverliezen, maar ook met de bereikbaarheid van voorzieningen en verkeersveiligheid! We willen verschraling van het openbaar vervoer op het platteland tegengaan door ondersteuning vanuit het Rijk. Ook is inzet op nieuwe vervoersconcepten met onder meer deeltaxi's nodig, inclusief erkenning ervan in de ov-wetgeving. Voor de invoering van betalen naar gebruik moet de draagkracht van de inwoners van het landelijk gebied die aangewezen zijn op de auto, een belangrijke randvoorwaarde zijn. Dat geldt breder: nu de benzineprijzen en accijnzen heel hoog zijn, moet voorkomen worden dat autorijden alleen betaalbaar wordt voor hogere inkomens.

VOOR DE BOER EN ONS VOEDSEL

Als boer werk ik, samen met mijn zonen en onze ruim 100 koeien, aan de voedselvoorziening van Nederland. Een uiterst belangrijke taak waardoor de winkelschappen vol staan. De meeste landgenoten zien dat in en dragen ons werk daarom gelukkig een warm hart toe.

Verbonden met de leefomgeving waarin ik woon en werk, houden we - net als de meeste boeren - rekening met de draagkracht van de natuur. We zetten al decennia in op innovaties om bijvoorbeeld stikstof te reduceren.

Als boer ben je gewend aan onzekerheden in bijvoorbeeld het weer en de markt. Je leert als ondernemer daarop te anticiperen. Maar de wispelturigheid van de overheid gaat zelfs ons ondernemerschap te ver. Heldere kaders van een voorspelbare en betrouwbare overheid zijn daarom dé randvoorwaarden voor toekomstperspectief!

Henk van der Wind, melkveehouder in Maarsbergen

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat het Rijk samen met gemeenten, ondernemers, banken en maatschappelijke organisaties een actieplan maakt voor verbetering van het voorzieningenniveau in het landelijk gebied. Hier hoort het vaststellen van een basisvoorzieningenniveau bij, en gericht budget;
- ▶ dat de kleine scholentoeslag behouden blijft en er meer zeggenschap komt voor de direct belanghebbenden bij de dreigende sluiting van een school of opleiding;
- ▶ dat de tol voor de Westerscheldetunnel per 2025 vervalt;
- ▶ dat onderhoudsplanningen en beschikbare middelen voor onderhoud en renovatie van infrastructuur in balans zijn;
- ▶ een snelle aanpak van de knooppunten Hoevelaken en A1/A30 en van de onveilige N35 en N50;
- ▶ extra transferia (zoals bij Utrecht-Lunetten) en meer stations (bijvoorbeeld bij Staphorst en Stroe).

7 VERANTWOORD VERDUURZAMEN

Natuurrampen, zoals extreme droogte of verwoestende overstromingen, hebben ons wat te zeggen: leven en handelen wij wel in lijn met Gods bedoeling? Ten diepste zijn het waarschuwingen van God om mensen op te roepen tot een omkeer, bekering tot God. Die notie geeft, juist ook in onze tijd, perspectief. Er is geen reden tot wanhoop of doemdenken. Gods schepping, dus ook het klimaat, is en blijft in Zijn handen. Tegelijk bepalen onder meer deze natuurrampen bij de vraag: wat zijn de gevolgen van ons doen en laten voor de mensen om ons heen, de natuur, voor Gods schepping?

Consuminderen

Wij, Nederlanders, zoeken ons geluk vaak in consumenten en nog eens consumeren. Dit legt een groot beslag op de natuur en onze leefomgeving. Het gebruik van olie, kolen en gas zorgt voor teveel CO₂ in de atmosfeer. Het gebruik van bijvoorbeeld plastic verpakkingen zorgt voor microplastics in rivieren en zeeën. We streven naar circulariteit: het verantwoord omgaan met grondstoffen, materialen en energie. Een beter milieu begint daarom bij ons eigen consumptiegedrag. Matigheid, en dus een forse besparing op grondstoffen- en energiegebruik is nodig! De overheid moet daar zelf in vooropgaan, door bijvoorbeeld bij wegenbouw in te zetten op circulariteit. Maar ook moet de overheid burgers en bedrijven daarbij helpen en zo nodig grenzen trekken. Het goedkoper maken van arbeid en het zwaarder belasten van consumptie draagt hieraan bij.

Realisme

Richting het jaar 2050 moet het gebruik van fossiele brandstoffen zoveel mogelijk afgebouwd worden. Niet alleen vanwege schadelijke gevolgen, maar ook omdat het verstandig is om niet meer afhankelijk te zijn van dure import uit onbetrouwbare landen.

Het beleid op dit punt moet realistisch zijn: haalbaar, betaalbaar, met behoud van een betrouwbaar energie-

GEEF ONDERNEMERS RUIMTE EN PERSPECTIEF

Toen wij als onderneming flink investeerden in duurzaamheid, bleek dat de netbeheerder onze aardwarmtepompen en zonnepanelen niet kon aansluiten op het net. Ook het afstemmen en bijstellen van de juiste hoeveelheid vermogen was omgeven door veel belemmerende wet- en regelgeving.

Als ondernemer wil je rentmeester zijn, maar je ervaart het spanningsveld tussen deze verantwoording en de praktische uitdagingen en hoge kosten. Regel één bij ondernemen is: financieel gezond blijven. Ambitieuze doelen voor verduurzaming zijn belangrijk, maar de haalbaarheid moet ook reëel zijn en geen bedreiging vormen. Investeer in het energienet. Geef ondernemers ruimte en perspectief om stappen te kunnen maken!

Aart de Bruin, DB Keukens

systeem. Zo is het onverstandig ons blind te staren op tenminste 55% reductie van de CO₂-uitstoot in 2030. Cruciaal is dat het overbelaste energienet op orde wordt gebracht. Pas dan zijn bedrijven ook echt in staat om te elektrificeren. Dat betekent concreet investeren in extra stroomkabels, meer transformatorstations en waterstofleidingen, met een stikstofvrijstelling hiervoor, maar ook ruimte om energie te delen, bijvoorbeeld op een bedrijfenterrein. Knellende wetgeving die creatieve oplossingen blokkeert, moet spoedig worden aangepast.

Om ervoor te zorgen dat onze energievoorziening ook op de langere termijn kan blijven draaien, zijn investeringen nodig in onderwijs, innovatie, energiebesparing, grootschalige energieopslag (met zo min mogelijk schaarse grondstoffen) en verbreding van de energiemix. Bij laatste moet gedacht worden aan onder meer geo- en aquathermie, kern- en getijdenenergie en biogas.

Handen uit de mouwen

Een zorgvuldige verduurzaming van onze energie- en grondstoffenvoorziening is nodig. Dat kan op verschillende manieren.

Het is onrechtvaardig als huishoudens die minder te besteden hebben door de huidige crisis opgezadeld worden met onbetaalbare rekeningen en verplichtingen, bijvoorbeeld voor installatie van een warmtepomp. De SGP wil juist meer budget voor en inzet op grootschalige isolatie en verduurzaming van huizen en kantoorpanden bijvoorbeeld. Gebouwgebonden financiering en goedkoope leningen zijn een belangrijke voorwaarde hiervoor.

Er zijn nog veel lege daken waar zonnepanelen op kunnen. Die zonnepanelen horen niet op goede landbouwgronden. Om over te schakelen op zonnepanelen, moet de terugverdientijd voor degene die investeert aantrekkelijk blijven. Daarbij is een prikkel nodig om zoveel

mogelijk zonnestroom direct zelf te gebruiken. 'Subsidiëring' ten laste van de samenleving dient voorkomen te worden.

Bij verduurzaming van de industrie en de energievoorziening speelt het Europese emissiehandelssysteem een belangrijke rol. Die CO₂-prijs moet omhoog. Eenzijdige nationale heffingen en andere maatregelen die het onze bedrijven onnodig moeilijk maken, moeten voorkomen dan wel vergezeld worden van gerichte financiële steun voor verduurzaming.

Een vraagstuk dat veel meer aandacht verdient, is de sterk stijgende vraag naar schaarse metalen, afkomstig uit China of van dubieuze winning in Afrikaanse mijnen. Het onderstreept de noodzaak om in te zetten op besparing, recycling, innovatie en gebruik van energiebronnen en -opslagtechnieken die minder schaarse metalen nodig hebben.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ verlaging van de milieu-impact van datagebruik en datacenters, die gigantisch veel energie slurpen en koelwater nodig hebben;
- ▶ een belasting op het lozen van onbenutte restwarmte;
- ▶ naast inzet op nieuwe (kleine) kerncentrales, onderzoek naar getijdencentrales in de Noordzee, in combinatie met kustverdediging en verplaatsing van start- en landingsbanen van Schiphol naar zee;
- ▶ dat de geluidsregels voor windparken worden aangescherpt;
- ▶ een hogere belasting op vliegen, en minder vluchten, om te beginnen in de nachtelijke uren en op zondag;
- ▶ een verbod op vrachtverkeer op zondag, zoals dit ook in enkele andere Europese landen geldt;
- ▶ een btw-vrijstelling voor het openbaar vervoer. Kinderen moeten gratis mee kunnen reizen. Zo wordt het voor gezinnen aantrekkelijker om de trein in plaats van de auto te nemen;
- ▶ verlaging van het btw-tarief voor het repareren van apparaten naar 9%, dit om ervoor te zorgen dat producten en apparaten langer mee gaan, net zoals vroeger;
- ▶ minder gebruik van ruwe grondstoffen door verplichte toepassing van recyclaat, het eenvoudiger aanmerken van bewerkte afvalstoffen als nieuwe grondstof en het beladen van het gebruik van ruwe grondstoffen;
- ▶ dat de voorwaarden voor lozingvergunningen voor de industrie worden aangescherpt.

8 VECHTEN VOOR VREDE EN VEILIGHEID

Kerntaak

Veiligheid is een kerntaak van de overheid. Zonder veiligheid geen vrijheid, welvaart en democratie. Veiligheid moet bevochten worden. Om veiligheid op straat te vergroten, zijn extra agenten en boa's hard nodig. Vooral meer wijkagenten. Dat is extra belangrijk voor landelijke gebieden, waar criminelen steeds vaker toeslaan. Wijkagenten weten wat er speelt en kunnen zo tijdig signaleren waar het mis gaat. Het is frustrerend en gevaarlijk dat wijkagenten hier nu te weinig tijd voor hebben.

Strenger straffen

De overheid heeft de bijzondere opdracht om wet en orde te handhaven. Zo mogen we niet accepteren dat antisemitisme steeds vaker de kop op steekt. De SGP pleit voor adequate aanpak. Straffen moeten meer aansluiten bij de ernst van de gepleegde misdrijven en recht doen aan slachtoffers. Met name daders van gewelds- en zedenmisdrijven verdienen een hardere aanpak. Daders van ernstige misdrijven komen na het uitzitten van twee derde van hun straf niet meer automatisch in aanmerking voor voorwaardelijke invrijheidstelling.

Levenslang is ook echt levenslang.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ 500 extra agenten op straat;
- ▶ in ieder dorp en stadswijk een eigen wijkagent;
- ▶ extra geld voor de strafrechtketen omdat misdaad niet ongestraft mag blijven en slachtoffers baat hebben bij een sneller proces;
- ▶ stoppen met het gedoogbeleid van softdrugs;
- ▶ kosten voor het opruimen van drugsafval verhalen op de criminelen;
- ▶ sluiting van rosse buurten, zoals de Amsterdamse Wallen – een nationale schandvlek.

Drugsvrije samenleving

Niets en niemand ontziende drugscriminelen ondermijnen steeds meer de democratische rechtsstaat. De koelbloedige moorden op Peter R. de Vries en advocaat Derk Wiersum bewijzen dat. In havens, zoals Rotterdam en Vlissingen, moet meer capaciteit komen om de drugsimport te voorkomen. Daarnaast moeten we inzetten op het voorkomen van het gebruik van drugs. Drugsgebruik schaadt de gezondheid, de productie ervan is slecht voor het milieu en het houdt drugscriminaliteit en -overlast in stand. De overheid moet (potentiële) gebruikers hier bewust van maken.

Stop seksuele uitbuiting

Prostitutie is geen normaal beroep, maar een vorm van moderne slavernij. Om seksuele uitbuiting en exploitatie van mensen te voorkomen is een totaalverbod op betaalde seks nodig. Daarnaast moet er meer werk gemaakt worden van uitstapprogramma's voor prostituees.

Robuuste krijgsmacht

Na de Russische inval in Oekraïne beseften we weer dat vrede in deze gebroken wereld nooit vanzelf spreekt. Wat de SGP al jaren lang en consequent pleit, meer geld voor een robuuste en veelzijdige krijgsmacht, wordt nu ook onderschreven door andere partijen. Na de kaaal-slag van de afgelopen decennia is dat hoopvol.

Nederland moet de komende jaren fors investeren in het versterken van de gevechtskracht en capaciteiten voor ondersteuning van de krijgsmacht. Dan gaat het onder meer over de aanschaf van maritieme patrouillevliegtuigen, gevechtstanks en (strategisch) luchtransport. Ook moeten (munitie)voorraden worden aangevuld. Alleen zo zijn we binnen de NAVO een geloofwaardige bondgenoot en kunnen we ons eigen grondgebied te verdedigen.

In Oekraïne zijn na de Russische inval vrijheid en veiligheid direct in het geding. Militair gezien zal de NAVO haar afschrikking aan de Europese oostgrenzen verder moeten versterken. Tegelijkertijd moet er actief gezocht worden naar mogelijkheden voor de-escalatie en – uiteindelijk – vredesonderhandelingen. Kleinere (christelijke) NGO's kunnen een reële rol spelen bij de hulp en wederopbouw van Oekraïne.

NAVO-NORM WETTELJK VASTLEGGEN

Het Nederlandse defensiebeleid moet minder gevoelig worden voor de politieke waan van de dag. De SGP wil dat ten minste 2 procent van het bruto binnenlands product wordt uitgegeven aan defensie. Hiertoe heeft de SGP samen met andere partijen een initiatiefwet ingediend. Deze wet legt de NAVO-norm vast als 'budgettaire ondergrens'. Zo kan een nieuwe verwachting van de krijgsmacht in de toekomst worden

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat de Nederlandse defensie-industrie maximaal betrokken wordt bij de aanschaf van materieel, zoals onderzeeboten en tanks;
- ▶ betere arbeidsvoorwaarden voor militairen;
- ▶ extra geld voor meer reservisten en uitbreiding van het 'dienjaar'.

STRIJD TEGEN ANTISEMITISME

Toen ik gisteren op straat liep en een auto met hoge snelheid hoorde naderen, keek ik direct om me heen om te bepalen of ik veilig genoeg was. Staat er een lantaarnpaal tussen mij en de naderende auto in?

Als ik in Nederland op straat loop, ben ik niet bang, maar wel alert. Ik ben me ervan bewust dat ik goed herkenbaar ben als zichtbare orthodoxe Jood en daarom houd ik mijn omgeving steeds goed in het oog. Helaas heeft de ervaring geleerd dat dit nodig is.

Antisemitisme is nooit uit Nederland verdwenen. Soms lijkt het te sluimeren, maar tegenwoordig steekt het ook zichtbaar de kop weer op. Erkenning en bestrijding van antisemitisme blijft nodig en daarom pleit ik met de SGP voor een adequate aanpak voor onze veiligheid!

Binyomin Jacobs, opperrabbijn

9 GRENZEN AAN IMMIGRATIE

Menswaardig en realistisch asielbeleid

Het huidige asielsysteem is onmenselijk en moet daarom op de schop. Smokkelaars verdienen grof geld, terwijl veel migranten verdrinken bij hun oversteek. De zwaksten blijven vaak achter. De SGP wil daarom investeren in ruimhartige ontwikkelingshulp en menswaardige asielaanvraag en -opvang in de buurt van het land van herkomst.

Er mag geen twijfel over zijn: voor mensen die moeten vluchten vanwege hun geloofsovertuiging, geweld of oorlog, moet Nederland (in lijn met onze geschiedenis) een veilige haven zijn. Daarbij moet goed onderscheid worden gemaakt tussen echte vluchtelingen en (arbeids)migranten. Probleem daarbij is dat we verstrikt zitten in internationale en EU-verdragen, met als gevolg dat we als een van de meest dichtbevolkte landen in de wereld nauwelijks ruimte hebben voor een eigen koers. Die verdragen moeten worden herzien, juist om dienstbaar te blijven aan een barmhartig en rechtvaardig asielbeleid.

We gaan nu echt werk maken van het uitgangspunt dat asiel van tijdelijke aard is. Zodra het kan, keren asielzoekers terug. Wat moet gebeuren is:

- investeren in snelle en adequate afhandeling van asielaanvragen;
- een vaste verblijfsvergunning pas na zeven jaar in plaats van vijf;

- de geldigheid van de tijdelijke verblijfsvergunning verkorten naar drie jaar;
- de Nederlandse nareisvooraarden moeten niet langer soepeler zijn dan die in omringende landen;
- misbruik wordt tegengegaan door nareis alleen toe te passen voor het kerngezin;
- een stop op het stapelen van procedures en indienen van kansloze aanvragen.

Zoals gezegd, Nederland is een van de dichtstbevolkte landen. Dat betekent heel eenvoudig dat er grenzen zijn aan de mogelijkheden om nieuwkomers te huisvesten. Daarom is instroombeperking noodzakelijk. Gemeenten nemen hiervoor hun verantwoordelijkheid, net zoals zij dat nu al doen bij de huisvesting van statushouders. De SGP is tegen de Spreidingswet zoals die door het kabinet is voorgesteld. Er mag geen sprake zijn van dwang bij het plaatsen van een azc. Voor dorpen en gemeenschappen die dat willen, moet het makkelijker worden gemaakt om kleinschalige azc's te plaatsen.

Nieuwkomers aan de slag

Van nieuwkomers mag verwacht worden dat ze zich aanpassen en zo snel mogelijk Nederlands leren. Alleen zó kunnen ze meedoen in de Nederlandse samenleving. Daarbij is werk heel belangrijk. Er is een speciaal werkoffensief nodig om de vele niet-westerse bijstandsgerechtigden aan de bak te helpen. Kansrijke asielzoekers moeten voortaan al drie maanden na hun asielaanvraag toegang tot de arbeidsmarkt krijgen; voor asielzoekers waarvan de kans zeer klein is dat zij hier mogen blijven, wordt dat negen maanden. Gastgezinnen die een statushouder opvangen en wegwijs maken in ons land, ontvangen daarvoor een vrijwilligersvergoeding.

BOVENGRENSEN AAN MIGRATIE

De grens is nu echt bereikt. Er komen te veel migranten naar Nederland. Daarom is de invoering van een migratiequotum noodzakelijk. Voor asielmigratie wordt gewerkt met een streefcijfer met bovengrens, voor studiemigratie en arbeidsmigratie van buiten de EU gaan heldere quota gelden. Dat moet onder goede voorwaarden, zodat echte vluchtelingen hierdoor niet geraakt worden. Een maximumaantal dwingt de overheid tot het maken van broodnodige en langjarige beleidskeuzes om grip te krijgen op migratie. Burgers en uitvoerders dienen daarbij nadrukkelijk te worden betrokken en de draagkracht van de samenleving wordt leidend.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat Nederland zich binnen de Europese Unie inzet voor een opt-out voor lidstaten op het asieldomein, zodat er ruimte ontstaat om eigen asielbeleid te voeren;
- ▶ een definitieve streep door de dwangsomregeling voor asielzoekers, waardoor miljoenen uit de staatskas moeten worden uitgekeerd vanwege het niet tijdig beslissen over asielaanvragen;
- ▶ dat de eis dat asielzoekers maximaal 24 weken per jaar mogen werken vervalt, zodat zij gedurende het hele jaar een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving én aan de eigen opvangkosten;
- ▶ dat arbeids- en studiemigratie op nationaal en Europees niveau wordt beperkt, onder meer om uitbuiting tegen te gaan en de overbelaste woningmarkt te verlichten.

10 RECHT IN EUROPA EN WERELDWIJD

De (arme) naaste recht doen

In onze tumultueuze wereld moet Nederland – ook in EU-verband – pal staan voor onze legitieme (economische) belangen en voor vrede en recht. Het tegengaan van onrecht en uitbuiting is immers een Bijbelse opdracht. In een zondige en gebroken wereld (denk aan de conflicten in Oost-Europa, Afrika en het Midden-Oosten of aan ‘plaasmoorde’ in Zuid-Afrika) is dat geen eenvoudige opdracht.

Pal staan voor recht houdt allereerst in dat we met kracht opkomen voor het leven en het gezin: stop de abortus.

promotie. Dat wil óók zeggen dat we het opnemen voor basale mensenrechten, zoals vrijheid van godsdienst. Bij recht doen hoort daarnaast dat we onze naasten in nood een helpende hand bieden. De allerarmsten kunnen we helpen met een ruimhartig ontwikkelingsbudget voor acute noodhulp, genoeg (drink)water en voedsel, versterking van het onderwijs en rechtsbescherming. Ook zijn mensen gebaat bij een duurzaam handelsbeleid dat lokale productieketens versterkt. Doelmatig beleid komt het makkelijkst van de grond als dat gebeurt samen en in overleg met de lokale bevolking en (religieuze) autoriteiten. Kleinschalige organisaties met praktijkervaring zijn daarbij van grote waarde.

VÓÓR ISRAËL

In de Verenigde Naties, maar ook in veel andere internationale gremia, ligt Israël méér dan welk land ook onder vuur. Dat is ontrecht en onrechtvaardig. Ontrecht omdat het vaak is op basis van onjuiste feiten. Onrechtvaardig omdat de kritiek niet zelden komt van landen die bekend staan als schurkenstaten. De VN moet zich niet langer laten lenen voor deze hypocrisie. Israël maakt fouten, net als ieder land. Maar bij de beoordeling daarvan is er onvoldoende oog voor de reële dreiging waar het land al sinds 1948 mee te maken heeft. Nederland en de EU moeten vaker tegen eenzijdige VN-resoluties stemmen. Financiële hulp aan de Palestijnse gebieden moet voortaan rechtstreeks ten goede komen aan de werkelijk kwetsbare Palestijnse bevolking – waaronder christenen. De Nederlandse ambassade in Israël verhuist naar Jeruzalem.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ een speciaal fonds voor moeder- en kindzorg;
- ▶ een handels- en ontwikkelingsbeleid waar, in nauwe samenwerking met lokale (religieuze) organisaties, juist de allerarmsten van profiteren.

EU: lidstaten aan het roer!

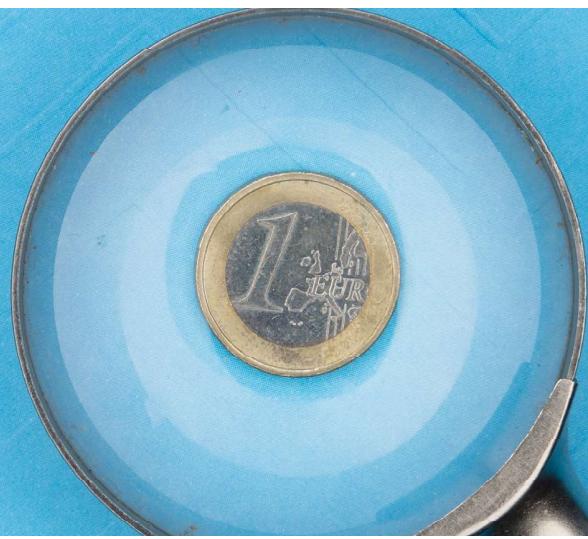
In de Europese Unie (EU) moet realisme uitgangspunt zijn. Zeker, Europese samenwerking heeft voor Nederland grote waarde, zowel economisch als geopolitiek. Als we sterker willen staan tegenover grote spelers als China, India en Rusland, is een in Europa gecoördineerde voedsel- en industriepolitiek noodzakelijk. Maar die coöperatie mag niet leiden tot een Europese superstaat waarin voor Nederland geen eigenstandige rol meer bestaat. Vanuit dat oogpunt is de SGP kritisch op hoe de EU nu werkt. De EU is van oorsprong een verband van soevereine staten die hun eigenheid niet op hoeven te geven.

Nederland moet de EU blijven herinneren aan haar joods-christelijke fundament. Daarom dient de EU zich weer te richten op kernzaken, zoals de interne markt. De EU moet zich vooral niet bemoeien met beleidsterreinen waar de lidstaten voor verantwoordelijk zijn, zoals sociale zaken of familierecht.

De SGP was en is kritisch op de euro. Europese samenwerking hangt niet af van het behoud van de euro en de euro is niet onomkeerbaar. Daarom moeten we exit-strategieën ontwerpen voor het geval de positie van een euroland onhoudbaar wordt of voor het geval een euroland vrijwillig voor vertrek kiest. Ook Nederland zelf moet zo'n nooduitgang hebben.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat in de Europese verdragen onze christelijke wortels en waarden worden opgenomen als basis onder de Europese samenwerking;
- ▶ dat Nederland in de Raad voorstellen blokkeert waar niet de EU bevoegd is, maar de lidstaten zelf;
- ▶ dat de zinsnede over het streven naar 'ever closer Union' verdwijnt;
- ▶ dat de EU haar lidstaten niet onder druk zet bij zaken als abortus of het homohuwelijk en lhbt-beleid;
- ▶ dat in de EU de soevereiniteit en eigenheid van lidstaten gerespecteerd wordt en er meer ruimte is voor flexibele samenwerking;
- ▶ geen digitale euro;
- ▶ een actieplan, met bijbehorend budget, voor een toegankelijk en betaalbaar Europees spoorwegensysteem.

FINANCIËLE VERANTWOORDING

Voor niets gaat de zon op. Maar onze plannen, en ook die van de overheid, kosten wel gewoon geld. Daarover spreken we spelregels af. Want niet alleen burgers moeten verstandig met hun geld omgaan, de overheid moet dat ook. Als je een euro wilt uitgeven, moet je die eerst verdienen en daarna kun je die maar één keer uitgeven.

Acceptatieplicht contant geld

Goed financieel beleid betekent ook dat iedereen toegang moet hebben tot geld. Op steeds meer plekken kun je echter niet meer contant betalen. De SGP is daarom voor een wettelijke acceptatieplicht van contant geld.

CONCREET:

- ▶ We moeten de hand steviger op de knip gaan houden. In goede jaren sparen we voor magere jaren. De vette jaren zijn echter voorbij, dus bezuinigingen kunnen we niet uit de weg gaan;
- ▶ Het zou heel onrechtvaardig zijn om toekomstige generaties onnoodig met een torenhoge schuld op te zadelen. Dat gaan we dus ook niet doen. Daarom moet er kritisch gekeken worden hoe de groei van de overheidsuitgaven beperkt kan worden, bijvoorbeeld als het gaat om (onnodige) zorg en sociale zekerheid. Ook verhogen we de belasting op milieu en gaan grote bedrijven meer afdragen. Daarnaast gaan we met de kaasschaaf over de miljardenfondsen die in de afgelopen periode zijn opgetuigd;
- ▶ De afgelopen jaren zijn vele begrotingsregels met voeten getreden. Hoog tijd om weer terug te keren naar financieel degelijk beleid! Nederland gaat zich vanaf nu gewoon strikt houden aan deze regels, waarbij we wel blijven investeren in bijvoorbeeld bestaanszekerheid en defensie.
- ▶ Ook in Europees verband gaat Nederland zich steviger inzetten voor het naleven van Europese begrotingsregels, die overigens niet versoepeld worden;
- ▶ De Europese Centrale Bank gaat zich weer richten op haar kerntaken: het bewaken van de prijsstabiliteit;
- ▶ Er komen in Europees verband geen extra opkoopprogramma's, geen extra leningen en geen gemeenschappelijke schulden (eurobonds);
- ▶ Het budgetrecht van de Kamer wordt weer in ere hersteld. Geen uitgaven zonder parlementaire goedkeuring, zoals dat de afgelopen jaren helaas maar al te vaak gebeurde.

Doorrekening

Voor een totaaloverzicht van onze (financiële) voorstellen en de gevolgen daarvan verwijzen we naar de doorrekening van het Centraal Planbureau.